

ინტელექტუალური რესურსები და ქართული რეალობა

საქართველოს დამოუკიდებლობის შენარჩუნება-განმტკიცების და სოციალურ-პოლიტიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის და შემდგომში ეკონომიკური ზრდის მყარი გარანტიების შექმნას. ამ ამოცანის გადაწყვეტა, უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის შიდა რესურსების მაქსიმალური მობილიზაციით უნდა მოხდეს - აუცილებელია რესურსული პოტენციალის სწორი (რეალისტური) შეფასება, შესაძლებლობების გამოვლენა და მათი რეალიზაციის ხელშეწყობი გარემოს ფორმირება.

საზოგადოების განვითარების დონე განისაზღვრება ე.წ. ადამიანური კაპიტალით, რომელშიც იგულისხმება მუშაკთა შესაძლებლობები და უნარ-ჩვევები, რაც მათ აძლევს სოციალურ და ეკონომიკურ სფეროებში აქტიური მოქმედების საშუალებას. ადამიანური კაპიტალი განიხილება როგორც იმ თვისებების ერთობლიობა, რომელიც განსაზღვრავს მწარმოებლობას და შეიძლება გახდეს ადამიანის, ოჯახის, სწარმოს და მთლიანად საზოგადოების შემოსავლის წყარო.

საზოგადოების განვითარების პროცესში ადამიანის ფაქტორის გააქტიურება მჭიდრო კავშირშია განათლების პოტენციალის ფორმირებასა და გამოყენებასთან, განათლების პოტენციალი ქვეყნის შრომითი რესურსების მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი მახასიათებელია და გამოსატყვის მოსახლეობის ინტელექტუალური განვითარების დონეს. მას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ბუნებრივი რესურსებით შედარებით ღარიბი საქართველოსთვის.

საქართველოს მოსახლეობის განათლების პოტენციალის შეფასება საკმაოდ რთულია, განსაკუთრებით ხარისხობრივი და ეკონომიკური ეფექტიანობის თვალსაზრისით. შრომითი რესურსების ხარის-

ხობრივი ზრდის შეფასებისთვის საჭიროა განათლების დონის ანალიზი და პერსპექტიულ მიმართულებათა განსაზღვრა. თანამედროვე პირობებში განსაკუთრებით აქტუალურია რამდენიმე პრობლემა - **სპეციალისტთა რიცხოვნობისა და პროფესიული სტრუქტურის ოპტიმალური დონის განსაზღვრა; უმაღლესი და საშუალო განათლების სპეციალისტთა თანაფარდობის დადგენა; სპეციალისტთა მომზადების ხარისხის რეგულირება.**

ეკონომიკური ტრანსფორმაციის პერიოდში უმაღლესი განათლების სისტემაში უარყოფითი ტენდენციები განვითარდა. ჯერ ერთი, საბიუჯეტო კრიზისის პირობებში პრობლემური გახდა უკვე არსებული უმაღლესი სასწავლებლების სრულყოფილი დაფინანსება, შემცირდა ამ მიზნით გამოყოფილი სახსრების მოცულობა; მეორეც, სრულად არ მომხდარა ეკონომიკის საბჭოთა სტრუქტურაზე ორიენტირებული უმაღლესი განათლების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი გარდაქმნა, რამაც შრომის ბაზრის მოთხოვნებისა და განათლების მოქმედი სისტემის შეუსაბამობა გამოიწვია.

არასაკმარისი დაფინანსების პირობებში სახელმწიფო შეეცადა

ვიკა კუტუკიძე

ფილოსოფიის დოქტორი,
პროფესორი

განათლების რეფორმის გატარებას და მასში საბაზრო ეკონომიკის მოთხოვნათა გათვალისწინებას, მაგრამ ეს გამოიხატა მხოლოდ განათლების სფეროს დაფინანსების არა სახელმწიფო წყაროების დაკანონებით. სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმები კი თითქმის მთლიანად გაუქმდა, ან მან მხოლოდ ფორმალური ხასიათი მიიღო. ყოველივე ამის შედეგად, კიდევ უფრო გამწვავდა ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში წარმოშობილი უმაღლესი განათლების მქონე სპეციალისტთა ჭარბწარმოების პრობლემა. წარმოების დაცემის და სამუშაო ადგილების შემცირების პირობებში იზრდება უმაღლესდამთავრებულთა რიცხვი, ხოლო, მათი განათლების დონის კონტროლის მექანიზმები ფაქტიურად არ მოქმედებს. **შრომის ბაზრის მოთხოვნების ზეგავლენა ჯერ სუსტია და არაა შექმნილი სამუშაო ძალის დასაქმების კონკურენტული გარემო. ასეთი სიტუაცია მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს იმას, რომ ხშირ შემთხვევაში დასაქმებულთა განათლების დონე და პროფესიული შემადგენლობა ეკონომიკის მოთხოვნებთან ნაკლებადაა დაკავშირებული.**

ერთმნიშვნელოვნად უნდა აღინიშნოს, რომ საბაზრო ურთიერ-

თოვებზე გადასვლა არ ნიშნავს სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების უგულვებლყოფას – განსაკუთრებით მეცნიერებისა და განათლების სფეროში. პრაქტიკაში საბაზრო ეკონომიკის ეფექტიანობა ბევრად და მოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად უწყობს იგი ხელს მოსახლეობის ინტელექტუალური დონის გამოვლენას და რეალიზაციას.

მეცნიერებისა და განათლების სისტემის ფუნქციონირების სახელმწიფო მხარდაჭერა საბოლოო ჯამში ქმნის პირობებს ქვეყნის შემდგომი განვითარებისათვის. განსაკუთრებით აუცილებელია სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმების გამოყენება განათლების სფეროში, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ხარისხობრივი მაჩვენებლების კონტროლში უნდა გამოიხატოს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების არასტაბილური ხასიათი მეტად ართულებს განათლების სფეროში პროგნოზირებისა და დაგეგმვის მექანიზმების გამოყენებას. ეს ნოყიერ ნიადაგს ქმნის ინტელექტუალური შრომითი რესურსების ემიგრაციისთვის.

მიგრაციის პროცესი უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის განვითარებაზე, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ემიგრანტები ხდებიან ყველაზე ნიჭიერი ადამიანები, პროფესიონალები. ე.წ. „ინტელექტის გაღიწება“ ჩვეულებრივ გამოიხატება იმაში, რომ ქვეყანას განსაკუთრებული ნიჭის მქონე მოქალაქეები ტოვებენ (მუსიკოსები, მხატვრები, ექიმები, ინჟინრები, მეცნიერები).

ამასთან ერთად „ტვინების გაღიწებას“ არ უნდა შევხედოთ როგორც უარყოფით მოვლენას, ვინაიდან ეს ადამიანები სრულფასოვნად ვერ იყენებენ თავიანთ ნიჭსა და პოტენციალს თავიანთ ქვეყანაში. დამატებით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ შრომითი ხელშეკრულების საფუძველზე დროებით გამგზავრება ქვეყნიდან არ შეიძლება ჩაითვალოს აუცილებლად საზიანოდ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის, ვინაიდან, ამ ადამიანების განათლება და მომზადება

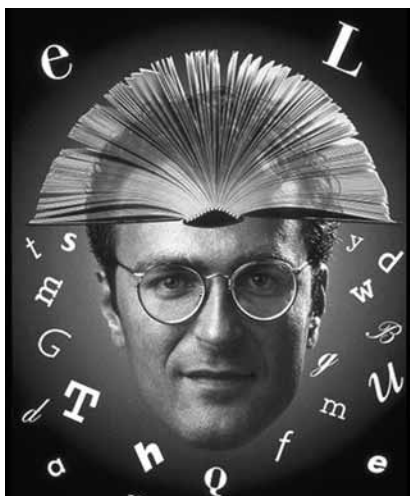
მათი დაბრუნების შემდეგ შეიძლება გაცილებით უფრო სასარგებლო იყოს სამშობლოში. ანგარიშგასაწევია ისიც, რომ უცხოეთში გამოშვებული მნიშვნელოვანი თანხების ნაწილს ისინი თავიანთ ოჯახებს უგზავნიან.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოდან მოსახლეობის, განსაკუთრებით მისი ინტელექტუალური ნაწილის მიგრაცია ამჟამად და მომავალშიც დამოკიდებული იქნება ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეთა სხვაობაზე. აქედან გამომდინარე, დგას ისეთი ღონისძიებების შემუშავების პრობლემა, რომელიც შეამცირებს ემიგრაციულ განწყობას ინტელექტუალებში, ან შექმნის მათი სამშობლოში დაბრუნების პირობებს მას შემდეგ, რაც ისინი დაეუფლნენ ნოუ-ჰაუს და ცოდნას საზღვარგარეთ. უნდა ითქვას, რომ ბევრი რამ შეიძლება იქნეს მიღწეული ხელფასის სიდიდის რეგულირების ხარჯზე. ამ მხრივ აუცილებელია შემოსავლების, კერძოდ, ხელფასების სახელმწიფო რეგულირების სფეროში პრიორიტეტების მექანიზმების ფორმირება, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, გაითვალისწინებს შემოქმედებითი შრომის სტიმულებს.

მიგრაციული პროცესების სახელმწიფო რეგულირებისათვის დიდი მნიშვნელობა ექნება მიგრაციის სახელმწიფო სამსახურის ფორმირებას და სახელმწიფო თაშორისო ხელშეკრულების მექანიზმების გამოყენებას ემიგრანტთა უფლებების დაცვის უზრუნველყოფის მიზნით. ეს აუცილებელია იმდენად, რამდენადაც პროცესის სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმები ფაქტიურად არ არსებობს.

განვითარებული ინდუსტრიულ ქვეყნებში შეიმჩნევა იერარქიული ურთიერთობების შესუსტება და მოქნილი, თვითორგანიზებადი, არაფორმალური სტრუქტურების როლის გაძლიერება. იერარქიული სტრუქტურები ყოველთვის დომინირებდა რუსულ ეკონომიკაში (შემდგომ სსრკ-ში).

ბუნებრივია, ანალოგიური მდგომარეობა იყო საქართველოშიც, რომელიც იმპერიის შემადგენელი ნაწილი გახლდათ. სამწუხაროდ, ამ სფეროში „კოლონიური მემკვიდრეობა“ დღესაც ნაწილობრივ კვლავ ინარჩუნებს თავის გაბატონებულ მდგომარეობას, ძალაუფლება, შემოსავლები და პრესტიჟი დამოკიდებულია თანამდებობაზე. ასეთი სიტუაციის არსებობისას თითოეული ხელმძღვანელი მიიღებს მმართველობითი პირადის მწვერვალისაკენ. იერარქიულ სისტემაში ხელმძღვანელთა შერჩევის კრიტერიუმებს ხშირად წარმოადგენს არა შემოქმედებითი ნიჭი, პატიოსნება, თავისუფალი აზროვნების უნარი, პროფესიონალიზმი, პატრიოტიზმი და სხვა ობიექტურად სასარგებლო თვისებები, არამედ ხელმძღვანელობის ერთგულება, სუბორდინაციის დაცვა, შემსრულებლობა (უკრიტიკო მორჩილება), არც თუ იშვიათად, მამებლობა, მლიქვნელობა, მოსყიდვა. ჩემის აზრით, საქართველოს განვითარებული სამყაროსაგან ჩამორჩენის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი იერარქიული სტრუქტურების დომინირებაშია და ასეთი სიტუაცია არაა მარტო არმიაში და ნაწილობრივ პოლიტიკაში, სადაც ეს უზრალოდ აუცილებელია, არამედ ეკონომიკაშიც, სადაც ხშირად ის გამოდის შემოქმედებითი პოტენციალის განვითარებისა და გამოყენების დამაბრკოლებელი ფაქტორის როლში. თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში „იერარქიის რიცხოვნობა“ უნდა იყოს არგუმენტირებული ეკონომიკური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ფაქტორების ურთიერთდამოკიდებულების თვალსაზრისით. ყველაზე მნიშვნელოვანია მაღალი პროფესიონალური და ინტელექტუალური დონის კადრებით სახელმწიფო მმართველობის აპარატის დაკომპლექტება. დღეისათვის ამ სფეროში კონტროლი თითქმის არ არსებობს. ამას ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ არაა შექმნილი ახალი სატარიფო-საკვალიფიკაციო ცნობარები

და შესაბამისად, თანამდებობაზე დანიშვნა სუბიექტური მოსაზრებებით ხორციელდება. ამგვარად საკადრო საკითხებიც დაწესებულებების, უწყებების ხელმძღვანელთა პირადი მოსაზრებების საფუძველზე წყდება, რომელსაც ხშირად ნათესაური, მეგობრული ურთიერთობები განსაზღვრავენ და ზოგჯერ ანგარებითი მოტივაცია გააჩნია. ასეთი მდგომარეობა ნეპოტიზმის გამოვლინებაა და ქართულ საზოგადოებას ფეოდალური აზროვნებისკენ უბიძგებს. მთავარია ის, რომ ირდევია შესაძლებლობათა თანასწორობის პრინციპი, რომელიც განვითარებული საზოგადოების შექმნის წინაპირობაა. როდესაც იერარქიულ წინსვლას საფუძვლად ინდივიდის ძალაუფლებისკენ სწრაფვა უდევს და არა პასუხისმგებლობის შეგნება, ეს ქმნის საზოგადოებრივ და სახელ-

მნიფო ინტერესებთან პიროვნების დაპირისპირების პირობებს და აფერხებს ქვეყნის განვითარებას.

საბაზრო ურთიერთობების პირობებში მნიშვნელოვანია სახელმნიფოს როლი მოსახლეობის ინტელექტუალური პოტენციალის ფორმირებისა და გამოყენების სფეროში. ეს როლი უფრო დიდ დატვირთვას იძენს გარდამავალ პერიოდში, როდესაც იცვლება ღირებულებათა სისტემა, ხოლო სოციალურ-პოლიტიკური არასტაბილურობა და დეფიციტური ეკონომიკა პრიორიტეტების განსაზღვრას ართულებს. სახელმნიფო პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება ადამიანური კაპიტალის განვითარებისაკენ, სრულ შესაბამისობაში უნდა მოექცეს ქვეყნის ეკონომიკურ შესაძლებლობებთან, ამასთან ერთად უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს ის საერთაშორისო სტანდარტები და გარანტიები, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის წამყვან როლს მსოფლიო თანამეგობრობაში.

ყოველივე ზემოაღნიშნულის საფუძველზე, კონტროლის სისტემის ეფექტიანობის გაზრდის შესაძლებლობები ძალზე მაღალია და მას შეუძლია დიდი როლი ითამაშოს ქვეყნის ეკონომიკურ აღმავლობაში. ეს შესაძლებელია გამოიხატოს საბიუჯეტო სექტორის „პროფესიონალიზაციას“ და „ინტელექტუალიზაციაში“, რაც დადებითად იმოქმედებს ქვეყნის საკანონმდებლო ნორმატიული ბაზის ხარისხზე,

სახელმნიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაზე, ადმინისტრირების ხარისხის გაუმჯობესებაზე.

კონტროლის მექანიზმის გაძლიერება კადრების მართვის სფეროში შეამცირებს კორუფციის, პროტექციონიზმის და სხვა არასასურველი მოვლენების ზეგავლენას და შექმნის პირობებს „შესაძლებლობათა თანასწორობისა“ და სამართლიანობის პრინციპების დანერგვისათვის.

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის გაუმჯობესება ხელს უწყობს საზოგადოების კონსოლიდაციას, სოციალური კონსენსუსის მიღწევას და დიდი მნიშვნელობა ენიჭება წმინდა პრაგმატული თვალსაზრისითაც – იგი არაპირდაპირ ზემოქმედებს კორუფციის შემცირებაზე (ამდენად, მას აქვს ეკონომიკური ეფექტიც) და ასუსტებს სოციალურ-პოლიტიკური დესტაბილიზაციის გამომწვევ ფაქტორებს.

ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობა, მსოფლიო პოლიტიკაში მიმდინარე გლობალური ცვლილებები და დიდი სახელმნიფოების გაზრდილი ინტერესი ჩვენი ქვეყნის მიმართ, მოითხოვს სახელმნიფოს მკვეთრ შემოპრუნებას ინტელექტუალური პოტენციალის გამოყენებისა და ზრდის მიმართულებით, რაც უნდა გამოიხატოს ინტელექტუალური რესურსების მობილიზაციაში.

ANNOTATION

INTELLECTUAL RESOURCES AND GEORGIAN REALITY

Koka Kutubidze
Doctor of Philosophy

It is well known that the process of a state's development is accompanied by transformation of economic and social relations. The mentioned process implies renewal of the public's social structures and establishment of new principles and norms in the relations between different organizations, including public organizations, natural and legal persons.

In the countries of transitional economy the state still plays a significant role in managing social and economic processes. In this regard, it is especially important to ensure realistic assessment of a country's potential resources, identification of possibilities and formation of a favorable environment for their realization.